

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ СВЯТА СПІВСТРАЖДАННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ В УГКЦ

THE HISTORY OF THE ORIGIN AND ESTABLISHMENT OF THE FEAST OF THE VIRGIN OF SUFFERING IN UGCC

Сабат П. В.,

доктор східних церковних наук,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри літургійних наук,
Український католицький університет
(Україна, Львів)
e-mail: cabat_petro@ucu.edu.ua
orcid: 0000-0003-3226-0301

Sabat P. V.,

doctor of Oriental Church Sciences,
Candidate of Historical
Sciences, Associate Professor, Department
of Liturgical Sciences, Ukrainian Catholic
University (Ukraine, Lviv)
e-mail: cabat_petro@ucu.edu.ua
orcid: 0000-0003-3226-0301

В публікації вказано, що послужило поштовхом до встановлення богородичного культу співстраждання в Церкві. Виявлено де він зародився.

В дослідженні представлено формування богородичного культу співстраждання в Церкві. Заявлений та розкритий особистісний підхід до розуміння богородичного культу співстраждання в Східній та Західній Церкві.

В праці окреслений богородичний культ співстраждання УГКЦ. Висвітлено, як почитається співстраждання Богородиці в публічних та приватних богослужіннях УГКЦ.

В дослідженні представлено формування свята співстраждання Богородиці в УГКЦ. Вказано ікону цього свята УГКЦ. Наголошено, що під час свята на утрени вона виставляється на аналої (чи тетраподі) для почитання вірним.

Ключові слова: Богородиця (Матір Божа), богородичний (марійський) культ співстраждання, почитання Пресвятої Богородиці, маріологія, богородичні свята, свято співстраждання Богородиці, богородичні ікони.

The publication states what has influenced the establishment of the Theotokos cult of the Mother of God of suffering in the Church. It was found out where the cult began its existence.

The research represents the Theotokos cult of the Mother of God of suffering of suffering formation in

the Church. In the publication the personal approach to understanding of the Theotokos cult of the Mother of God of suffering of in the Eastern and Western Church is defined and disclosed.

The Theotokos cult of the Mother of God of suffering of the UGCC is represented in the research. It is highlighted how the Most Holy Theotokos of the Mother of God of suffering is venerated in private and public worship services of the UGCC.

The study represents the feast of the Virgin of Suffering in the UGCC. The icon of this holiday of the UGCC is indicated. It is emphasized that during the matins of this holiday, the icon is placed in its resting place (or tetrapodium) for veneration by the faithful.

Keywords: Theotokos (Mother of God), Theotokos (Marian) cult of suffering, veneration of the Most Holy Theotokos, Mariology, feasts of the Theotokos, Feast of suffering of the Theotokos, icons of the Theotokos.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження полягає у відображенні об'єктивної реконструкції історичного процесу, присвяченого вивченню богородичного культу співстраждання в Західній та Східній Церкві впродовж століть, а зокрема розкриттю та висвітленню його сьогоденної природи і духу в УГКЦ.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлити коротко процес зародження та формування свята співстраждання Пресвятої Богородиці в Західній та Східній Церкві. Завданням статті є проаналізувати сьогоденну природу і дух свята співстраждання Пресвятої Богородиці УГКЦ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що про-блематика дослідження богородичних свят не є новою, проте вона, ще не була предметом окремого ґрунтовного та фахового історично-богословського дослідження в сучасному науковому опрацюванні зосередженою безпосередньо на святі співстраждання Пресвятої Богородиці УГКЦ. На сьогодні, лише тільки побічно, а не в цілості історичного процесу, підняте свято розглядали у своїх працях такі дослідники як К. Королевський [5, с. 258-259], І. Лужецький [7, с. 130-132], М. Кунцлер [6, с. 579-580], та інші.

Наукова новизна. Буде представлений аналіз богородичного культу співстраждання на основі висвітлення свята співстраждання Пресвятої Богородиці УГКЦ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підставою зародження богородичного культу співстраждання в Церкві послужило Св. Письмо, а саме слова євангелиста Луки: «Ось цей поставлений для падіння й підняття багатьох в Ізраїлі; він буде знаком протиріччя, та й тобі самій меч прошиє душу, щоб відкрились думки багатьох сердець (Єв. Лк. 2, 34-35)», та слова євангелиста Івана: «А при хресті Ісусовім стояли його мати, сестра його матері, Марія Клеопова та Марія Магдалина (Єв. Ів. 19, 25)» [11, с. 76, 140].

Предметом богородичного культу співстраждання Пресвятої Богородиці є духовне мучеництво Божої Матері й її співчуття в терпіннях Божого Сина. Пречиста Діва Марія, дивлячись на терпіння

свого Сина [3] була першою і найбільшою мученицею, бо переживала всі болі і терпіння, які пережив Господь Ісус Христос [9, с. 47, 90].

Свято співстраждання (Пресвятої) Богородиці своїми коріннями сягає XII століття, коли у Західній Церкві було особливо медитовано тему про співучасть Матері Божої в спасенних стражданнях Її Сина [5, с. 258]. Культ страждальної Матері Божої у формі особливого почитання семи ран Марії був в особливому пошанівку в монашому чині Сервітів у середині XIII століття [5, с. 258]. На Синоді у Кольонії в 1413 році було прийнято рішення, щоб прилюдно почитати страждальну Матір Божу, щоб таким чином, задосить-учинити за зневаги, яких допускалися образоборці гусити. Свято в честь Страждальної Матері Божої постало в 1423 року в Німеччині, у Кельнській дієцезії, і мало назву «Співстраждання Марії для винагородження за беззаконня, скоєні гуситами в католицьких храмах». Воно мало цілком виразну еклезиологічну генезу. Спочатку воно святкувалося в третю п'ятницю по Пасці. При кінці XV століття – це свято стає поширеним по дієцезіях північної Німеччини, Скандинавії та Ірландії, а при кінці XVI століття – це свято стає зраним і в полудневій Європі, однак в різних місцевостях воно називалося по різному та святкувалося в різні місяці року. Розпорядженням папи Інокентія IX в кінці XVII століття було встановлено для святкування у монастирі сервітів також свято під назвою: «Свято семи болів Богородиці», для святкування якого призначалася третя неділя вересня, тобто воно святкувалося після свята Всемірного (чи Всесвітнього) Воздвиження Чесного й Животворячого Хреста Господнього. Паралельно в цей час (починаючи з 1667 року) в Римо-Католицькій Церкві був поширений побожний рух, який мав на меті не так христологічний та еклезиологічний аспект, як радше аспект суто історичний: спомину подій у житті Матері Божої, які можна було співвіднести з отим згаданим у св. Луки «мечем» (Єв. Лк. 2, 34-35). Цей рух був сформований завдяки монахам сервітам, хоча певною мірою існував ще раніше, базуючись на побожності вшанування «сімох мечей»: пророцтві Симеона (Єв. Лк. в 2, 34-45); втечі до Єгипту (Єв. Мт. 2, 13-14); загубленні Ісуса (Єв. Лк. в 2, 43-45); зустрічі із Ним на Хресній Дорозі; розп'ятті Його і смерті (Єв. Мт. 27, 32-50); знятті Його з хреста (Єв. Мк в 15, 42-47); покладенні Його до гробу (Єв. Мт. 27, 57-61) [6, с. 579; 10].

У 1721 р. папа Бенедикт XIII устанавлює на п'ятницю перед Квітною неділею свято «Семи болів Діви Марії». 22 квітня 1727 р. папа Бенедикт XIII затверджує – це свято для цілої Вселенської Церкви та наказує святкувати його в п'ятницю перед Вербною неділею [6, с. 579].

У 1814 р. папа Пій VII день свята призначає на третю неділю вересня на знак подяки повернення з французької неволі [6, с. 579]. Папа св. Пій X устанавляє для нього день 15 вересня – оскільки страждання Марії нерозривно поєднані з відкупительними стражданнями Христа Господа та подає йому змінену назву «Спомин болів Марії» [6, с. 579].

Пособорна календарна реформа Римо-Католицької Церкви понизила ранг даного свята, зводячи його до рівня спомину, причому не обов'язкового та називає його в календарі «Спомин Пресвятої Діви Марії Страждальної» [10].

Протягом багатьох століть вшанування Пресвятої Богородиці в Римо-Католицькій Церкві було досить помпезне, в той же час після другого Ватиканського Собору бачимо в Римо-Католицькій Церкві «притишення» марійської побожності, можливо це відбулося заради того, щоб применшити спротив протестантів, які не святкують богородичних свят та мати можливість вести із ними діалог про об'єднання [12].

Західна християнська іконографія зазвичай представляє Матір Божу страждальну трьома способами. Найбільш давні зображення показують Марію під хрестом Ісуса, пізніші (починаючи з XIV ст.) – як П'єту, тобто Матір, яка тримає на руках тіло свого Сина, знятого з хреста [10]. В ті самі часи також з'явилися й зображення Марії з мечем, який прошиває Її груди або серце. Потім цих мечів стало більше, включно до семи.

У Східній Церкві немає розважань до 7 терпінь Матері Божої, а також немає зображення Матері Божої із серцем пробитим 7 мечами.

Східна Церква хоча не має окремого свята в честь співстраждання чи сострадання Пресвятої Богородиці проте на Сході все ж таки існує культ до страждальної Матері Божої в богослужіннях. Стихири на богослужінні вечірні кожної середи і п'ятниці через увесь рік закінчуються співчувальними піснями богородичними в честь страждальної Богородиці. Якщо взяти великопосні богослужіння Великого тижня, зокрема утрено великої суботи, яку теж називають єрусалимською утреною, то побачимо, що Східна Церква теж присвячує багато пісень страждальній Матері Божій. Східна Церква прославляє Пречисту Діву Марію також величанням де згадує її болі, які вона перетерпіла бачачи розп'ятого свого Сина на хресті такими словами: «Величаємо Тебе, Пренепорочна Діво, мати Христа Бога нашого, й почитаємо всечесні твої болі, котрі перетерпіла ти в страстях твого Сина».

В Східній Церкві вірні також поза богослужіннями у піснях та молитвах звертаються з великою пошаною та благанням помочі до страждальної Матері Божої, як і вірні Західної Церкви.

Деякі Східні Католицькі Церкви свого часу, серед яких також і Українська Греко-Католицька перейняли від Римо-католицької Церкви і увели у свій церковний календар святкування даного свята.

Рішенням Замойського Синоду 1720 року Унійна Церква (УГКЦ) устанавила свято «Сострадання Пресвятої Богородиці» для почитання своїм вірним [14, с. 57]. Спочатку воно святкувалося в третю п'ятницю по П'ятидесятниці, а в кінці XIX ст. воно почало святкуватися у третю суботу по П'ятидесятниці [5, с. 258]. В сьогоднішній УГКЦ воно святкується після свята Найсолодшого Господа Бога і Спаси нашого Ісуса Христа Чоловіколюбця (на наступний день), тобто у третю суботу по П'ятидесятниці [15, с. 819].

Перший богослужбовий текст свята «Сострадання Пресвятої Богородиці» для Унійної Церкви вийшов друком в 1738 році (у видавництві Унівському). Автором цього тексту скоріше усього був монах чи священник(и) чину св. Василя Великого, які в особливий спосіб поширювали дане свято по парафіях УГКЦ в ході історії.

Богослужбові тексти свята «Сострадання (чи Співстраждання) Пресвятої Богородиці» по особливому і в покаянний спосіб оспівують страждання Пречистої Діви Марії, які вона переносила дивлячись на розп'ятого свого сина Ісуса Христа [8, с. 772-778].

Вже на богослужінні вечірні свята «Співстраждання Пресвятої Богородиці», УГКЦ говорить про Пречисту Діву Марію, яка стояла під хрестом свого сина, такими словами: «При хресті Свого Сина і Бога* стояла пречиста його Мати.* Дивлячись на його довготерпіння,* вона з плачем кликала:* Горе мені, найсолодша Дитино!* Аж стільки доводиться тобі, Слове Божий,* несправедливо терпіти,* щоб спасти людей?» [8, с. 774].

На богослужінні утрени свята «Співстраждання Пресвятої Богородиці», УГКЦ говорить про передавання Ісусом Христом своєї матері у піклування учню Іванові, такими словами: «Коли Ти, Христе, дозволив себе піднести на хрест,* тоді побачив ти під хрестом* Матір свою й учня, якого ти любив,* і мовив до них: Діва - це Мати твоя,* а юнак — це син твій, Мати моя пречиста, якого я полюбив;* він дівственник і учень мій» [8, с. 777-778].

Починаючи із богослужіння вечірні та завершуючи Божественною Літургією свята «Співстраждання Пресвятої Богородиці», УГКЦ розповідає про страждання і болі Пречистої Діви Марії, які вона переносила дивлячись на розп'ятого Свого Сина Ісуса Христа, такими словами тропаря: «З дівственным учнем Мати Діва стояла біля хреста того,* що з неї народився,* і не могла дивитися, як його підносили на хрест;* вся здригаючись від ридання, кликала:* Як же страждаєш ти, що своєю природою неспроможний страждати?* Славлю твою, Сину мій, неказанну доброту,* що переходить усяке розуміння» [8, с. 1260].

Свято «Співстраждання Пресвятої Богородиці» у своєму оспівуванні УГКЦ закликає вірних віддати шану і хвалу страждальній Божій Матері, котра стояла під хрестом свого Сина Ісуса Христа, а також закликає звертатися до Неї вірян, які хочуть чим скоріше віднайти загублену Божу благодать у своєму житті: «Владичице Мати!* Ти безболісно породила Боже Слово,* що з своєї природи не знає страждання,* однак воно втерпіло страсті й умертвило смерть, перемігши пекло.* Оживи мертву від численних пристрастей мою душу,* і до Бога зверни мертві мої помисли» [8, с. 778].

Святкуючи богородичні свята УГКЦ виставляє в часі богослужіння утрени на тетраподі у храмах відповідну ікону для почитання вірним, яка візуально представляє подію даного свята. Не винятком є також свята «Співстраждання Пресвятої Богородиці» УГКЦ.

Найбільше святу співстраждання Пресвятої Бо-

городиці, яке святкує УГКЦ відповідає дерев'яна чудотворна ікона страждальної Матері Божої, яку Святіший Отець Іван Павло II коронував під час свого візиту в Україну 27 червня 2001 року [1].



Рис. 1. Дерев'яна чудотворна ікона Богородиці [1].

Вона походить з с. Деревня Львівської області. За її посередництва в 1786 р. бездітне подружжя з цього села Господь благословив був потомством. Жінка у віці 42 роки народила хлопчика, але немовля було незрячим, тому ще п'ять років побожне подружжя ревно знову благало в молитвах Пресвяту Богородицю про зір для своєї єдиної дитини [1].

Під час радянських часів ікона знаходилася в с. Малехів, Львівської області в підпільному монастирі ЧСВВ, а в 1990 році була перенесена до львівського монастиря Св. Онуфрія. Того ж року, напередодні празника св. Андрія – 12 грудня 1990 р. – Дерев'янську чудотворну ікону Матері Божої урочисто перенесли до львівського храму Св. Андрія УГКЦ [1]. Де знаходиться до сьогодні. До цієї ікони в сьогоденні горнуть тисячі побожних людей з молитвами–благаннями, молитвами–подяками.

Катехизм УГКЦ [4] та Кано́ни партикуля́рного права УГКЦ [2] взагалі не говорять про свято «Співстраждання Пресвятої Богородиці», проте часослов УГКЦ подає тропар, прокімен і кондак для цього свята [15, с. 819], а молитвослов УГКЦ, подає змінний текст для вечірні та утрени свята [8, с. 772-778]. Типік УГКЦ [13, с. 171] подає також приписи, щодо його звершення.

Свято «Співстраждання Пресвятої Богородиці» в календарі УГКЦ кожного року не випадає в тому самому місяці і тижні, тому що

воно належить до рухомих-подвижних свят, як Воскресіння Господнє (Пасха), Вознесіння Господнє, чи П'ятидесятниця.

Висновок. Свято «Співстраждання Пресвятої Богородиці» УГКЦ зовсім не суперечить східному обряду та духовності. Той факт, що воно латинське за походженням, як підкреслює свящ. К. Королевський не є недостатнім, щоб його скасувати, бо якщо слідувати такій практиці, то з календаря Римо-Католицької Церкви мали би бути викреслені майже всі богородичні свята, по тій простій причині, що вони походять з візантійської літургійної традиції [5, с. 259].

Важливим напрямком в продовженні вивчення тематики «Співстраждання Пресвятої Богородиці» може стати дослідження іконографії в честь свята «Співстраждання Пресвятої Богородиці» УГКЦ в ході століть.

Список використаних джерел

1. Деревнянська чудотворна ікона Божої Матері. <https://pilgrimage.in.ua/derevnyanska-chudotvorna-ikona-bozhoyi-materi/>
2. Кано́ни партикуля́рного права Української Греко-Католицької Церкви. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ugcc.ua/documents/kanoni_partikulyarnogo_prava_ugkts_82426.html
3. Катехизм Католицької Церкви. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.truechristianity.info/ua/books/catholic_church_catechism/catholic_church_catechism_1_2_3_9_6.php
4. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос - наша Пасха». – Львів, 2011. – 333 с (1001 п.).
5. Королевський К. Рим і обрядово-літургичні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами. – Львів, 2002. – 327 с.
6. Кунцлер М. Літургія Церкви. – Львів-Свічадо, 2013. – 615 с.
7. Лужецький І. Життя Марії матері Ісуса. – Рим-Італія, 1989. – 192 с.
8. Молитвослов. Часослов – Октоїх – Триодь – Мінея. – Рим: Вид-во ОО. Василіан, 1990. – 1373 с.
9. Ортинський І. Під твою милість прибігаємо. Роздуми про історію та суть Марійської побожності. – Рим-Фрайбург-Івано-Франківськ, 1995. – 189 с.
10. Пресвятої Діви Марії Страждальної. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rkc.lviv.ua/news_view-Presvyatoi_Divu_Marii_Strazhdalnoi-r4
11. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. – Рим, 1990. – 1070+352 с.
12. Тафт Р. Что Тя наречем? - Литургическое почитание Пресвятой Девы Марии в византийской традиции. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.portal-slovo.ru/theology/41759.php>
13. Типік Української католицької церкви. – Львів, 2010. – 288 с.
14. Федорів Ю. Замойський синод 1720 р. – Рим, 1972. – 71 с.
15. Часословь. – Рим, 1950. – 1259 с.

References

1. Derevnyans'ka chudotvorna ikona Bozhoyi Materi. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://pilgrimage.in.ua/derevnyanska-chudotvorna-ikona-bozhoyi-materi/>
2. Kanony partykulyarnoho prava Ukrayins'koyi Hreko-Katolyts'koyi Tserkvy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://ugcc.ua/documents/kanoni_partikulyarnogo_prava_ugkts_82426.html
3. Katekhyzm Katolyts'koyi Tserkvy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: https://www.truechristianity.info/ua/books/catholic_church_catechism/catholic_church_catechism_1_2_3_9_6.php
4. Katekhyzm Ukrayins'koyi Hreko-Katolyts'koyi Tserkvy «Khrystos - nasha Paskha». – L'viv, 2011. – 333 s (1001 p.).
5. Korolevs'ky K. Rym i obryadovo-lituhichni dyskusiyyi u Patriarshiy Kyivskiy Vselens'kiy Tserkvi mizh dvoma svitovymy viynamy. – L'viv, 2002. – 327 s.
6. Kuntsler M. Liturhiya Tserkvy. – L'viv-Svichado, 2013. – 615 s.
7. Luzhets'kyy I. Zhyttya Mariyi materi Isusa. – Rym-Italiya, 1989. – 192 s.
8. Molytvoslov. Chasoslov – Oktoyikh – Triod' – Mineya. – Rym: Vyd-vo OO. Vasylian, 1990. – 1373 s.
9. Ortyns'kyy I. Pid tvoyu mylist' prybihayemo. Rozdumy pro istoriyu ta sut' Mariys'koyi pobozhnosti. – Rym-Frayburh-Ivano-Frankivs'k, 1995. – 189 s.
10. Presvyatoyi Divy Mariyi Strazhdal'noyi. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: https://rkc.lviv.ua/news_view-Presvyatoi_Divu_Marii_Strazhdalnoi-r4
11. Svyate Pys'mo Staroho ta Novoho Zavitu. – Rym, 1990. – 1070+352 s.
12. Taft R. Chto Ty narechem? - Liturgicheskoye pochitanie Presvyatoy Devy Marii v vizantiyskoy traditsii. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <https://www.portal-slovo.ru/theology/41759.php>
13. Typik Ukrayins'koyi katolyts'koyi tserkvy. – L'viv, 2010. – 288 s.
14. Fedoriv YU. Zamoys'kyy synod 1720 r. – Rym, 1972. – 71 s.
15. Chasoslov'. – Rym, 1950. – 1259 s.